

Prikazi knjiga / Review Article

Katherine Bullock, *Odijevanje muslimanki: od stereotipa do prava na izbor*, Sarajevo: Centar za edukaciju i istraživanje „Nahla“ i Centar za napredne studije, 2013, str. 331.

Katherine Bullock radi kao predavačica na Univerzitetu u Torontu, gdje predaje politički islam, a u njenom su istraživačkom fokusu muslimani u Kanadi. Bila je urednica *Američkog žurnala za islamske društvene nauke* od 2003. do 2008. i potpredsjednica Asocijacije muslimanskih naučnika u društvenim naukama Sjeverne Amerike od 2006. do 2009. Pored ove knjige, koja je prevedena i na arapski, francuski i turski, objavila je i *Muslim Women Activists in North America: Speaking for Ourselves*. Primila je islam 1994. godine. Knjiga *Odijevanje muslimanki – od stereotipa do prava na izbor* ima 331 stranicu, i pored Uvoda i Zaključka sadrži još pet poglavlja.

Ovo nije još jedna knjiga o „ženama u islamu“. Ona ne normira, odnosno ne propisuje odijevanje muslimanki ili hidžab. Ne govori, makar ne primarno, o tome šta to hidžab u preskriptivnom smislu jeste i šta treba da bude. Ona u deskriptivnom smislu prilično jednostavnim jezikom, ali i dalje na suptilan i izbalansiran način, priča o odijevanju muslimanki iz historijske, antropološke i sociološke perspektive. Metodološki posmatrano, takav pristup ispostavlja se važnim jer u njemu „žene same za sebe govore o svom iskustvu“. Općenito govoreći, ovaj metod omogućava da se čuje stav onih čiji se stav rjeđe sluša, stoga je svojstven i feminističkom radu općenito. Bullockova sigurno i uspješno navigira između zahtjeva sekularnog liberalnog feminizma, s jedne strane, i, s druge strane, često seksističkih stavova prisutnih među samim muslimanima. I sve vrijeme u svojoj knjizi ona je u dijalogu s obje ove strane. Jednom, uslovno kazano, „izvan“ muslimanske zajednice, drugom „unutar“ nje same. Takav metod također omogućava i kontekstualizaciju i priliku da sagledamo (društveni) kontekst intervjuiranih žena i pozicija s kojih one govore, ali bez zapadanja u kulturni relativizam

i eventualnu mogućnost da se nošenje hidžaba njime pravda. U tom smislu ovo je knjiga o pitanjima značajnim i za nas u BiH jer nam otkriva da žene na pokrivanje potiče kombinacija raznih motiva: religijskih, društvenih i političkih.

Nakon Uvoda, u prvom poglavlju ona polazi od orijentalističkog poimanja islama i muslimanske prakse ukazujući na to da je ideja o opresivnoj naravi odijevanja kod muslimanki korištena od kolonizatora kako bi dijelom opravdali invazije i kolonizaciju. Tu je pokrivanje postalo simbolom „sveukupnog degradiranog statusa žene, i metafora degeneriranosti cjelokupnog Bliskog istoka na čemu se i zasniva orijentalističko evropsko mišljenje“. Dalje navodi da su i lokalne elite u muslimanskim zajednicama prihvatale taj propagirani stav prema kome su npr. obrazovanje žena i pokrivanje žena prikazivani kao uzajamno isključivi. Nadalje govori o povratku religije i religijskog u javnu sferu od 70-tih naovamo. U tom kontekstu tretira i ponovno pokrivanje muslimanki, koje su ne tako davno odbacile muslimansku odjeću u ime „napretka i emancipacije“ tokom odjeka prvih emancipacijskih pokreta u muslimanskim društvima. Međutim, naglašava da se u okviru povratka religijskog ne radi o „ponovnom pokrivanju“, nego o pokrivanju prvi put, s obzirom da je često riječ o ženama čije su se majke ili nane upravo borile za to da ne budu pokrivenne.

U drugom poglavlju predstavlja nam 16 žena i njihovo iskustvo nošenja hidžaba. Ona za ispitanice uzima urbane žene, koje žive u Kanadi, od kojih „sve one nose moderne, ne tradicionalne varijante hidžaba“. Predstavlja njihova životna iskustva, percepcije, motive i značenja nošenja hidžaba za njih. Ovdje je važno imati na umu da Bullockova uzima za svoje ispitanice urbane, obrazovane i društveno aktivne žene. Intersekcijski posmatrano, njeno kvalitativno istraživanje daje nam uvid u razmišljanja jednog važnog i vjerovatno najvidljivijeg stratuma unutar *muhadžiba*, odnosno pokrivenih žena, ali to nikako nisu jedina razmišljanja. Stoga treba biti pažljiv kod eventualnog generaliziranja ovih zaključaka i njihove primjene na sve muslimanke. Ne zbog toga što su oni dobri ili loši, nego zbog toga što bi takvo generaliziranje stvorilo prividni, opet stereotipizirani dojam o svim muslimankama i ponovno, mada sada iz neke druge perspektive, konstruiralo neku novu ali i dalje monolitnu sliku o muslimankama. Takva nova slika – iako je možda neki priželjkuju – i dalje ne bi bila autentična. Stoga to treba imati na umu kod čitanja ove knjige.

U trećem poglavlju ona ulazi u dijalog sa stavovima utjecajne marokanske feminističke autorice Fatime Mernissi, jedne od začetnica islamskog feminizma. Bullockova dekonstruira neka polazna stajališta i zaključke koje u svojim radovima nudi Mernisijeva, poput onoga o hidžabu kao izrazu „nepravodne muške moći nad ženom“, prije svega jer smatra da Mernisijevu zapadni autori/ce nekritički koriste kao autoritet.

Nakon teorijskog okvira i terenskih nalaza, autorica nam u petom poglavlju nudi i alternativnu društvenu teoriju o pokrivanju. Nasuprot onoj orijentalističkoj teoriji o pokrivanju kao opresivnoj praksi, ona nudi svoju pozitivnu teoriju

o poziciji hidžaba unutar potrošačke kapitalističke kulture 21. stoljeća. Zaključuje da s obzirom da navedena potrošačka kapitalistička kultura ima naglasak na tijelu i materijalizmu, nošenje hidžaba može predstavljati oslobađajuće i osnažujuće iskustvo za ženu. Ona navodi da se mlade muslimanke u skladu s tim često zalažu za svoj hidžab tvrdeći da mu treba vratiti njegovu primarnu ulogu – a to je mogućnost da žena ima vlast nad svojim tijelom. Razrađujući ovu teoriju ona povremeno, i tek koliko je to neophodno, ulazi i u hermeneutiku narativa o hidžabu. Naprimjer, to čini, između ostalog, u važnom poglavlju o hidžabu, seksualnosti i esencijalizmu pokazujući kako nošenje hidžaba ne znači da su muškarci oslobođeni odgovornosti te da nošenje hidžaba nije poruka muškarcima da mogu napastvovati ili dosađivati onim ženama koje ne nose hidžab. Ona smatra da kur'anska sintagma „obaranje pogleda“ implicira: ne gledati, ne zviždati, ne napastvovati, ne napadati.

Ova knjiga bit će zanimljivo štivo akademskim istraživačima i istraživačicama, ali i medijskim, vladinim i društvenim radnicima i radnicama zainteresiranim za ovaj fenomen. Knjigu posebno preporučujemo muslimanskim vjernicima i vjericama, od čijeg (samo)osvještavanja višestrukih društvenih i religijskih implikacija koje hidžab nosi zavisi i njihovo (samo)definiranje i pozicioniranje naspram drugih.

Đermana Šeta
Institut za islamsku tradiciju Bošnjaka